

EEN OPEN KERK

""

1. Het Inloophuis is een manifestatie van de internationale beweging Open Kerk

Stelling 1: Het Inloophuis is maar niet een op zich zelfstaande 'werksoort', maar een onderdeel van een brede internationale beweging.

Ik zie het Inloophuis als een manifestatie van een internationale beweging die wordt aangeduid als Model Open Kerk, Die Offene Kirche, The Open Church. Vooral aan de rand van de formele organisatie van de kerk, groeit en bloeit die kerk; in Nederland en in Europa. In gevangenissen, in ziekenhuizen, in allerlei vormen van 'toeristenpastoraat', aan de rafelrand van de samenleving - 'kerk- en buurtwerk' - in ad hoc gemeenten (die soms ontstaan naar aanleiding van existentiële gebeurtenissen in het leven (bijv de begrafenis Prins Claus); maar ook in de aloude territoriale wijkgemeente, in het bijzonder daar waar deze zo is afgetakeld dat de krachtig(st)e weerstand tegen verandering en vernieuwing - de angst de weinigen die nu nog komen (en betalen) ook nog te zullen verliezen - haar verlamme invloed heeft verloren. Waar die zorg is weggesmolten ontstaat blijkbaar de ruimte zich te wijden aan een visioen.

Daar ontstaat ruimte de oude bange vraag "Hoe overleven we?" te vervangen door "Hoe kunnen wij, kleine afkalkende groep van betekenis zijn voor anderen?" Zo wordt een dieptepunt een omslagpunt!

Dat treft mij steeds weer. Ik doe maar een kleine greep uit een variatie van publicaties die op het moment dat ik dit schrijf op mijn tafel liggen. Trouw van 14 mei bericht over 'Een "frisse kijk" op geloven in hartje Den Haag'. Het is een verhaal over een open parochie. Het start als volgt: 'Kerkgaande buurtbewoners zijn er nauwelijks nog - een stuk of twintig. Toen de pastoor anderhalf jaar geleden stierf, betekende dat het einde van de parochie van de Heilige Antonius van Padua. Met een groep van inmiddels 25 vrijwilligers werd een nieuwe start gemaakt. In plaats van te streven naar een traditionele geloofsgemeenschap, leggen zij zich toe op het aanbieden van spirituele activiteiten voor iedereen die het maar wil'. 'Samen Kerk', het blad van het bisdom Haarlem beschrijft in haar meinumner 'Een Herberg in Heiloo'. 'Van de nood een deugd maken. Zo zou je de ontwikkelingen in Heiloo rond de sluiting van de Moeder Godskerk kunnen noemen. Weliswaar heeft men een parochiekerk verloren, maar daar staat tegenover dat er een prachtig ontmoetingscentrum is gerealiseerd, dat aan de nieuwe parochie een gastvrije plek heeft gegeven'. In het juni nummer van 'Willow Creek Nieuws', komt ds Frans Boer aan het woord over de ontwikkeling van de gereformeerde Oosterkerk in Zeist naar een open, gastvrije kerk. Ook hier ligt het beginpunt in een dieptepunt. 'De Oosterkerk was een wijkgemeente met veel oudere leden. Er ging geen enkel kind naar de nevendienst. Dan is het

belangrijk om je op de toekomst te bezinnen'. In de bundel die Gerben Heitink bij zijn afscheid werd aangeboden schrijft Jan Veenhof een interessante bijdrage over een nieuw type samenkomst, geïnspireerd door de vernieuwing in de Elisabethenkirche in Bazel. Dat die gemeente tot vernieuwing kwam was weer niet toevallig. 'Toen het gevaar dreigde dat deze o.a. door ontvolking van het betreffende district haar deuren zou moeten sluiten, ging gelukkig een project City-church van start'. Zoals gezegd is dit maar een willekeurige greep. Soms kom je ook al die vormen van open, gastvrije kerken in één nummer van een blad tegen. Een mooi voorbeeld daarvan is 'Toer. Impulsen voor gemeente-zijn'. (dec. 2002). Het beschrijft gastvrije gemeenten in nieuwbouwwijken, in een gevangenis en in een achterstandswijk, maar ook de ombouw van leeglopende territoriale parochies tot open gastvrije parochies, maar gelukkig ook de ontwikkeling van kerken waar geen bijzondere problemen zijn, en die toch de ommakeer maken! In dat nummer vertegenwoordigd door de gereformeerde kerk in Rhenen, waarover (Ds) Peter van de Peppel een boeiend verhaal schrijft. Dat is bemoedigend, juist omdat hier de noodzaak tot verandering ontbreekt. Andere voorbeelden vindt men ook in 'Op weg naar de Herberg' (Hoofdstuk 2). U kunt ook op bezoek gaan in de virtuele Herberg, te bereiken via www.opwegnaardeherberg.nl.

Hoe het ook zij. In allerlei situaties zien we de opkomst en groei van de open gastvrije kerk. Het gaat inderdaad om een beweging. Vandaar mijn stelling dat de Inloophuizen niet op zichzelf staan, maar manifestaties zijn van een brede beweging: de open kerk.

Als ik op grond van mijn contacten *een signalement* van deze parochie zou moeten schrijven dan zou ik haar als volgt schetsen.

- Zij denkt van buiten naar binnen;
- De bange vraag 'Hoe overleven we?' is vervangen door 'Hoe kunnen wij als afkalvende kleine groep, van betekenis zijn voor anderen?'
- Zij is vaak vanzelfsprekend oecumenisch;
- Zij is doorgaans kleinschalig en informeel;
- Haar activiteiten worden niet gestructureerd naar oude kerkelijke indelingen (diaconaat, pastoraat, verkondiging, evangelisatie), maar naar behoeften van mensen.
- Zij let op haar woorden en zoekt een taal waarin over God herkenbaar gesproken kan worden voor mensen van nu.
- Leiding heeft het karakter van dienst; die put zich niet uit in het plaatsen van verkeerslichten langs de wegen van mensen, maar legt rotondes aan voor zelfregulering; zij ontmoedigt mensen niet, maar bemoedigt hen.
- Zij ziet mensen als subject; als onvervangbaar individu en behandelt haar dus met respect. Zo honoreert zij de vrijheid van de mens.

- Zij is open naar God (zij ziet haar verlegenheid eerlijk onder ogen), open naar elkaar, en open naar buitenstaanders. Zo honoreert zij het hart van het kerk-zijn.
- Niet zelden wordt de gemeenschappelijke maaltijd in ere hersteld.
- Zij is laagdrempelig voor gasten, maar stelt duidelijke eisen aan de gastvrouwen/heren.
- Zij gaat in vertrouwen verder.
- Haar symbool is de ronde tafel; plaats voor verhalen, voor ontmoeting, voor beraad. Een van haar meest geliefde bijbelverhalen is dat van de Emmaüsgangers.
- Zij is te vinden, niet in het machtscentrum van dorp en stad, maar langs de wegen van mensen. Voor hen wil zij fungeren als Herberg onderweg.

Noot J. Bij het nog eens nalezen van dit profiel kwam bij mij de vraag op: 'Heb ik dit niet eerder gelezen?' Toen kwam ik een artikel tegen van Kor Schippers uit 1986 - in de bundel 'Op weg naar hereniging' - dat hiermede inderdaad veel overeenkomst vertoont!

Noot 2. Het model open gastvrije kerk is op een systematische manier beschreven in 'Gemeente als Herberg'. Daar wordt geschetst dat en hoe de verschillende elementen van gemeente-zijn (identiteit, doelen, leiding, structuur en klimaat) in dit type gemeente op een bijzondere manier samenhangen.

Kemwoord in deze beweging is 'gastvrijheid'.

Vandaar dat die kerk ook wel aangeduid wordt met de metafoor 'Herberg': die is open, uitnodigend naar gasten - zij worden graag gezien en mogen zich dus ook laten horen - is een plaats waar mensen bij elkaar te gast zijn en waar beseft wordt dat we allen gasten van God zijn; gasten met een beperkte verblijfsvergunning. Gastvrijheid betekent ruimte scheppen waarin mensen bij elkaar te gast zijn. Gasten kunnen gastvrouw worden, en gastvrouwen kunnen gast worden in het leven van gasten; zo zijn zij bij elkaar te gast. Daarover een paar opmerkingen.

2. Een open gastvrije kerk is een Herberg in tweevoud.

2.1. Een Herberg voor gasten: vrijheid en confrontatie!

Stelling 2: Een open kerk neemt zowel de mens als subject als het wezen van de kerk serieus. Zij integreert vrijheid en confrontatie.

Omdat gastvrijheid het centrale kenmerk is van de open kerk, en dus ook van het Inloophuis, poog ik dat begrip wat scherper voor ogen te krijgen. Ik doe dat door de

zo juist geformuleerde stelling te concretiseren in vijf substellingen, die ik met een sterretje aangeef.

* *Gasten staan centraal; zij zijn vrij; geen randleden maar geëerde gasten; geen exemplaren van een soort, unieke mensen: mensen met een naam.*

Het gaat om hen; niet bij wijze van spreken maar de facto. Hun belang dient ook de opbouw van de eredienst te bepalen. Die moet namelijk zo zijn dat mensen op de drempel, de buitenstaanders, die kunnen volgen. (Aldus de exegetische van Herbst van 1 Kor. 14).

De buitenstaander is welkom. Royaal! Niet maar: 'komt u binnen; u vindt het wel goed dat we even afmaken waar we mee bezig zijn?'. Het programma wordt er voor onderbroken. Zo denkt Benedictus er in ieder geval over. In zijn Regel (p.63) stelt hij: 'De overste verbreekt omwille van een gast zijn vasten'.

Gasten mogen er zijn; zij zijn niet een exemplaar van een categorie, maar een onvervangbaar individu. Zij hebben een naam en worden - in de diepe betekenis van het woord - gezien. Dal is niet eenvoudig. Sommigen achten dat zelfs onmogelijk. Zo stellen marxistische sociologen dat kennis gekoppeld is aan een positie. Zij spreken daarom van geprivilegieerde kennis. Wat het betekent om vluchteling, weduwe, arm, gediscrimineerd, dakloos of gehandicapt te zijn, weet tenslotte alleen de vluchteling, de weduwe, de arme, de gediscrimineerde, de dakloze en de gehandicapte. Of het werkelijk zo dramatisch is, weet ik niet; misschien kunnen ook anderen er tenminste iets van begrijpen. Maar duidelijk is dat dit een belangeloze interesse vraagt. Het veronderstelt ook dat er ruimte geschapen wordt bijvoorbeeld door de uitnodigende vraag; '*Wat dan?*' (Lucas 24). Maar dan kan het ook gebeuren dat de gast zich laat zien en gastvrouwen/heren leren zien.

Gasten worden met respect behandeld; vooral de minst geachten en de minst machtigen. Waarom? In spiritueel geladen kringen wordt steevast als antwoord gegeven: omdat in hen, juist in hen, de aanwezigheid van Christus wordt vermoed. Christus is present in Woord en Teken, in de Gemeenschap ('Waar twee of drie... ') en in de arme (Van Kessel, 1989, 112 e.v.).

Benedictus is daar zeer stellig over: 'Alle gasten die langs komen worden ontvangen als Christus zelf, want Hij zal zeggen: 'Ik was gast en u hebt Mij ontvangen' (Matt 25:35). Vandaar dat de portier van een Benedictijns klooster tot op vandaag de poort opent met de woorden Deo gratias. Dat klinkt vroom; sterker nog het is vroom. We moeten dat niet afdoen als te hoog gegrepen, maar zien als een niet eindigende oefening.

* *Gastvrijheid is niet een taak, maar een houding.* Kenmerkend voor die houding is ruimte scheppen. Wil Derkse geeft daarvan als voorbeeld de wijze waarop we de telefoon opnemen.

Als de telefoon rinkelt beleven we dat niet zelden als een ongewenste inbreuk in onze wereld. De moderne techniek helpt ons via nummervmelding de deur gesloten te houden; in ieder geval om gasten te selecteren. Maar het kan ook anders. Hij doet het zo. Als de telefoon gaat, wacht hij even met opnemen; spreekt dan de

zegenwens 'Deo gratias' uit; en neemt vervolgens de hoorn op. Zo schept hij ruimte voor zijn onbekende gast. Die bespeurt dat hij welkom is.

* *De gastvrouw/heer laat zichzelf zien.*

Zo schept de gastvrouw/heer ruimte; maar ook laat hij zich zelf zien.

Het gaat om vrijheid en confrontatie. Henri Nouwen gebruikt het beeld van een huis. "Een leeg huis is geen gastvrij huis. Al snel wordt het een spookhuis en geeft het de vreemdeling een onbehaaglijk gevoel (...). Als we werkelijk gastvrij willen zijn moeten we niet alleen de vreemdeling binnen laten, maar hem ook confronteren met onze ondubbelzinnige aanwezigheid, niet onszelf verbergen achter neutraliteit, maar hem helder en duidelijk inzicht geven in onze ideeën, meningen en manier van leven. Tussen iemand en niemand is geen werkelijk gesprek mogelijk'.

Zo kan ook God ter sprake komen.

* *Vrijheid en confrontatie: (g)een dilemma?*

Vooraf over dat laatste wordt vaak moeilijk gedaan.

Soms omdat men vermoedt dat het uiteindelijk daarom begonnen is; terecht wordt dat afgewezen; gastvrijheid is doel in zichzelf. 'Hebben de kerken geen hogere roeping dan koffie te schenken en een praatje te maken? Het antwoord kan kort zijn: de kerk heeft de hoge roeping tot het schenken van koffie en aandacht. En dan niet met het oog op een nog hogere roeping, maar als doel in zichzelf, als waardevol in zichzelf (Sake Stoppels, 1997,49). Maar de angst daarin te vervallen kan ook tot gevolg hebben dat we onszelf verbergen; daar wat spastisch over doen. Dat meen ik bijvoorbeeld te horen in de bezorgde vraag van een diaconale dominee: 'Waarom zou je aan al die zoekers niet die stem mogen laten horen dat er iemand is die van je houdt. En dat wij die 'iemand' God noemen?'

Het lijkt alsof er een 'vreemd belang' naar binnen wordt gesmokkeld.

Het probleem ontstaat, ten minste mede, doordat we uitgaan van *kerkelijke onderscheidingen* (zoals diaconaat, pastoraat, missionair). Die typering lijken dan beperkingen en verplichtingen op te leggen. Vandaar de verontschuldigende toon bij de diaconale dominee die ik zojuist citeerde.

Dit probleem wordt verminderd, zo niet opgeheven als we uitgaan van *behoeften* van mensen; behoefte aan zin, aan gemeenschap, aan solidariteit en hulp, aan informatie. (Natuurlijk blijft ook de setting van belang). Dan doen we niet meer zo moeilijk. Het jaarverslag van het aanloophuis Beverwijk illustreert dat als volgt: 'Waar kan het gebeuren dat je op vrijdagmiddag in gesprek raakt over de oorlog, over vrijwillige en gedwongen verhuizingen, over bijstand? Waar raak je om die tijd in gesprek over het geloof, de bijbel, over wat waar is, Jezus van Nazareth en dood en verrijzenis? Juist; dat kan alleen maar gebeuren in het aanloophuis' .

Zo wordt 'de mens' serieus genomen evenals 'de zaak'. Beide krijgen het volle pond. Zo behoort dat in ieder geval te zijn. 'De mens' recht doen en 'de zaak' serieus nemen, staan niet in een concurrentieverhouding tot elkaar. Integendeel de

behoefden van mensen en de zending van de kerk zijn op elkaar betrokken. Vandaar dat JC Hoekendijk kan zeggen: 'Maar als we deze *diaconia* isoleren of er te grote nadruk op leggen, dan wordt de evangelist al gauw een sentimentele filantroop. Hij moet nooit vergeten, dat hij geen echte dienst kan verlenen, als hij de mens het *kerugma* onthoudt en hem buiten de *koinonia* laat staan' (25).

Er blijven natuurlijk nog tal van vragen over maar die hoef ik in dit kader zelfs niet aan te stippen. Dat hoeft ook niet want daarover is al veel geschreven (Sake Stoppels, 1997, vooral 43-56). Ook het laatste hoofdstuk van 'Op weg naar de Herberg', is daaraan geheel gewijd). Ik vat dit alles samen in deze stelling:

** Een Herberg heeft twee brandpunten*

Als we het dilemma overwinnen ontstaat een Herberg. Dus een plaats waar mensen elkaar toelaten tot hun leven, waar gasten gastvrouw worden en gastvrouwen gast, en waar zij, wie weet, gaandeweg een ongenode gast ontmoeten.

Een Herberg, rond twee brandpunten:

- 1) respect voor de mens als uniek persoon
- 2) respect voor de kern van het kerk-zijn: de dienst aan mensen, gemeenschap met elkaar en de omgang met God *.

* Zulehner spreekt kortweg van: *diaconia*, *koinonia* en *mystiek*.

Zo'n inloophuis is een Herberg. Alleen al door te bestaan is zij een tegencultuur.

** Die Herberg stelt hoge eisen aan de gastvrouwen/heren; die moeten ook gesteld worden:* Ook daarover kan een heel verhaal gehouden worden, maar ik beperk mij tot de kern die door Ricus Dullaert naar mijn mening goed is omschreven. Hij stelt drie eisen aan medewerkers in het drugspastoraat: kunnen bidden met cliënten; hen niet willen bekeren; bereidheid om te leren. Iets soortgelijks komen we ook elders tegen, bijvoorbeeld in het inloophuis voor zeelieden in Delfzijl.

Een van de belangrijkste dingen die we moeten leren is zelf gast te zijn. Dat begint al door een soort toelatingseis te stellen aan gastvrouwen; bijvoorbeeld zelf, in *cognito*, tien inloophuizen als gast bezoeken en over hun ervaringen een gesprek hebben met de medewerkers van het eigen inloophuis.

De bundel ' . ', die op 23 juni gepresenteerd werd kan daarbij een belangrijke rol spelen.

2.2. De dragende groep is niet een werkgroep, maar een kerkgroep die voor de medewerkers zelf als Herberg fungeert.

Stelling 3: De groep medewerkers dient eigenlijk zelf ook het karakter van een Herberg te hebben. Dat wil zeggen een ruimte waarin zij zich voor bereiden op hun taak van gastvrouw/heer en zich oefenen in gastvrijheid; waarin zij ook zelf gezien en gehoord worden en bij elkaar te gast zijn; en ook samen te gast zijn bij God. Zo wordt de werkgroep tot een kerkgroep of ecclesiale groep.

De ontmoeting met gasten (en met elkaar) stelt ook de gastvrouwen/heren voor vragen. Wie ben ik zelf eigenlijk? En: wat geloof ik zelf als het er op aankomt? Is er ruimte voor die vraag? Worden de medewerkers zelf gezien en gehoord? Helpen zij elkaar om hun dienst - een gastvrij tehuis te scheppen - vorm te geven? Scheppen zij zelf ruimte voor een ontmoeting met God?

Ik ben het eens met Ann Morisy, een Britse kerkopbouwer die zich inzet voor de Open Church als zij pleit voor geestelijke begeleiding van vrijwilligers en daarbij voorstelt in dat kader ook af en toe liturgische momenten in te bouwen, 'waarin ook de niet zo kerkelijk betrokkenen kunnen meedoen' (Geciteerd door Jan Maasen). Is dat theorie? Niet alleen dat, ook praktijk. Ik noem ter verduidelijking een paar illustraties. In meer uitgebreide vorm kunt u daarvan ook kennis nemen in '*Op weg naar de Herberg*' en de website www.opwegnaardeherberg.nl.

Een voorbeeld is de Sint Salvator Parochie in *Brugge*. Daar wordt ruimte gemaakt voor parochianen om mee te delen, maar ook om mee uit te delen. Ook in de liturgie. Daarop bereiden zij zich samen voor. Dat impliceert niet alleen dat zij zich verdiepen in hun taak maar ook dat zij zich in een gesprek met elkaar en de pastor, in de achtergronden daarvan verdiepen en ook ruimte maken voor een gezamenlijke viering. Sprekend over de paasnachtviering schrijft de pastoor: 'Wijd een uur aan *volwassenencatechese* over de bijbelse en liturgische achtergronden van deze "moeder van alle vieringen" en laat deze catechese *beleven* in samenzang en gebed. In een tweede moment kunnen dan vlot allerlei *taken* en opdrachten worden ingevuld'.

Zo ook gaat het in *Arnhem* in de groep die de Thomasviering (diensten met name voor buitenstaanders) voorbereidt. Daarover schrijft Ds Aukje Westra: 'De vergaderingen van de werkgroep zijn intensief, soms chaotisch en inspirerend. Dat komt onder andere doordat we beginnen met een avondgebed, geleid door een lid van de werkgroep. Geen standaardliturgie maar samen delen van onze persoonlijke twijfels en ons geloof. Het komt ook omdat bij de voorbereiding van de Thomasviering wezenlijke zaken op tafel komen. Wij nodigen mensen aan de rand, mensen van buiten, uit in een viering. Maar wat hebben wij dan te bieden? Wat houdt het geloof in dat we met hen willen delen?' Zo zijn zij bezig met het scheppen van een gastvrije ruimte voor buitenstaanders; tegelijkertijd zijn zij bij elkaar en bij God te gast.

Tenslotte noem ik nog de werkgroep in *Haarlem* die zich richt op de opvang voor dak- en thuislozen. De medewerkers beginnen de avond onderling met een gebed (zie de genoemde website).

Waar het mij om gaat is dit: dergelijke groepen evolueren van werksoorten tot kerksoorten; van werkgroepen tot kerkgroepen. Ik noem hen graag *ecclesiale groepen*. Daarmee wil ik tot uitdrukking brengen dat zij alle functies van kerk zijn in zich verenigen: de omgang met God (mystiek), de gemeenschap met elkaar (koinonia) en de dienst aan buitenstaanders (diaconia). Dergelijke groepen bouwen niet alleen aan een Herberg voor buitenstaanders, maar fungeren ook voor de leden van de dragende groep zelf als Herberg.

3. De kerk van nu en de toekomst zie ik als een conciliair verband van ecclesiale groepen

Stelling 4: Het is nuttig en nodig dat de groepen die trachten de open kerk vorm te geven, elkaar ontmoeten voor overleg, bemoediging en om samen te vieren. Op hen is van toepassing de metafoor van de kerk als lichaam. Zij komen dus bij elkaar vanuit het besef '... ik heb u nodig

Zie ik het wel, dan bestaat de kerk van de toekomst uit dergelijke ecclesiale groepen. Zij staan met elkaar in een verband dat het karakter heeft van een netwerk. Nu zegt het woord heel weinig, want er zijn tal van soorten netwerken; van uiterst losse tot strak georganiseerde en autoritaire verbanden. Geen nood. We hebben dat woord niet nodig want de kerk heeft daarvoor een eigen duidelijker woord: conciliair. Een conciliair verband heeft twee kenmerken: de één heerst niet over de ander (ronde tafel), zij komen bij elkaar als er werkelijk belangrijke zaken aan de orde zijn (en niet omdat het bijvoorbeeld de eerste maandag van de maand is).

Het is dus een heel ander verband dan die van de grote kerken; inclusief de 'nieuwe' VPK (Verenigde Protestantse Kerk). De structuur van deze komt nog overeen met het voorstel dat Jethro deed aan zijn schoonzoorn Mozes (Ex 18 : 17-23).

Ik denk zelf dat het heel nuttig zou zijn als degenen die zich inzetten voor een open gastvrije kerk eens bij elkaar kwamen om elkaar zo tot een hand en voet te zijn. Daarbij denk ik aan al die ecclesiale groepen die ik in het begin noemde en actief zijn in gevangenis, in ziekenhuis, aan de rafelrand, daar waar toeristen zijn, samen met de parochies in wijk en buurt die de ommekeer naar 'de open kerk' hebben meegemaakt of doende zijn.

Zij zouden eens bij elkaar kunnen aanschuiven aan een ronde tafel en met elkaar overleggen: hoe pakken jullie dat aan in jullie situatie? (diaconia); elkaar kunnen helpen en bemoedigen (koinonia) in de hoop en verwachting al doende iets op het spoor te komen van God, zelf 'Vreemdeling op doortocht' (mystiek).

Zo beland ik uiteindelijk toch weer op de weg van Jeruzalem naar Emmaüs.

Jan Hendrks
Mei 2003